

KONKURENCIA A KOMPLEMENTARITA DVOCH TYPOV DEANTROPONIMICKÝCH ADJEKTÍV V SLOVENČINE

Наукoвий вiсник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (53)

УДК 800(066)+070

DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2025.1.\(53\).84-92](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2025.1.(53).84-92)

Кесселова Я. Konkurencia a komplementarita dvoch typov deantroponymických adjektív v slovenčine; кількість бібліографічних джерел – 13; мова словацька.

Anotácia. V slovenčine pozorujeme variovanie dvoch typov deantroponymických adjektív, individuálnych vzťahových adjektív (*Trumpova administratíva*, *Einsteinove vlasy*, *Tarantínov čierny humor*) a vlastných vzťahových adjektív so sufixom *-ovský* (*trumpovská administratíva*, *einsteinovský účes*, *tarantínovský čierny humor*). Exemplifikácie dokumentujú, že variovanie jestvuje aj v súvislostiach s identickými substantívami, avšak pevnosť kolokátov identická nie je. Vzniká otázka, v čom sú kolokačné paradigmy dvoch typov adjektív špecifické a v čom sa vzájomne dopĺňajú. Možno v súčasnom textovom „správaní sa“ pozorovať kontinuitu so starším stavom vývinu? Máme na mysli fakt, že kým individuálne vzťahové adjektíva (IVA) slovenčina prevzala z praslovančiny, vzťahové adjektíva sú produktom neskoršej fázy vývinu jazyka (ale aj ontogenézy reči). Štúdia je založená na korpusových metódach výskumu. Výskumným materiálom je subkorpus publicistických textov *prim-10.0-public-inf* Slovenského národného korpusu. Analýza kolokačných paradigiem prináša tieto zistenia.

a) Substantíva v kolokačnej paradigme IVA intenzifikujú ich povahu – kódovať vzťah k jedinečnej bytosti. Súčasťou kolokačných paradigiem IVA sú substantíva pomenúvajúce existenciu, osobnostné charakteristiky človeka, materiálne veci v jeho vlastníctve, príbuzenské a iné medziľudské vzťahy, výsledky myšlienkového a komunikačného aktivity. Typicky sa s individuálnymi vzťahovými adjektívami spájajú aj pomenovania výsledkov kreativity jednotlivca z oblasti „zdroja slávy“ osoby, ktorej meno je motivantom adjektíva.

b) Substantíva v kolokačných paradigmach adjektív na *-ovský* umožňujú prehodnotenie čisto vzťahového významu adjektíva na špecifické významy typickosť, pôvodca, podobnosť, plurálnosť, dedikačný a kvalifikačný význam. Individuálne vzťahové adjektíva sú konkrétnejšie a kongruentné so substantívami, podporujúcimi vzťah k individuálnej bytosti, adjektíva na *-ovský* kódujú abstraktnejšie a kontextovo variabilnejšie vzťahy náročnejšie na interpretačnú aktivitu percipienta textu.

Kľúčové slová: deantroponymické adjektívum, individuálne vzťahové adjektívum, kolokačné paradigma, pevnosť kolokácie, slovenčina.

Vymedzenie problému. Štúdia voľne nadväzuje na jeden aspekt výskumu deantroponymických adjektív v slovenčine vo svetle kognitívnej lingvistiky [Kesselová 2025, v tlači]. Výskum adjektív ukázal variáciu deantroponymických adjektív na *-ovský* (DA) a individuálnych vzťahových adjektív na *-ov* (IVA), a to aj v ekvivalentných kontextoch. Pod ekvivalentným kontextom rozumieme nielen substantívum v atributívnej syntagme, ale celkový kontext a zmysel výpovede (porov. adjektíva *Einsteinov* a *einsteinovský* v príkladoch 1a, b; 2a, b):

(1a) *Kvantová fyzika a Einsteinova teória stále nejdu dokopy.*

(1b) *[...] rozpory, ktoré medzi sebou majú kvantová fyzika a einsteinovská teória.*

(2a) *Uvažujem, ako by mi svedčali Einsteinove vlasy.*

(2b) *Vizionárska speváčka s „einsteinovským“ účesom.*

Pri niektorých variáciách deantroponymických adjektív a individuálnych vzťahových adjektív sa zdá, že preferencia jedného z nich je dôsledkom individuálneho personálneho štýlu autora textu. Objektívne, väčšie či menšie rozdiely sa prejavujú v pevnosti kolokácie. Číselná hodnota v príkladoch uvedených nižšie predstavuje štatistickú (asociačnú) mieru logDice, ktorou sa pevnosť kolokácie vyhodnocuje na základe prepočítania frekvencie celého spojenia a frekvencie slov, ktoré spojenie tvoria, bez ohľadu na veľkosť korpusu [Šimková, Gajdošová 2020, s. 71]. Identické substantíva v syntagmách s oboma typmi adjektív fungujú

s rôznou mierou pevnosti kolokácie, a to vo všetkých troch možných alternatívach:

a) vyššia pevnosť kolokácie v prospech IVA (*Trumpova administratíva* 9,071: *trumpovská administratíva* 0,718; *Gaussovo rozloženie* 3,483: *gaussovské rozloženie* 1,068; *Klausova reforma* 3,659: *klausovská reforma* 1,428);

b) približne vyrovnaná pevnosť kolokácie v oboch atributívnych syntagmách (*frommovská dilema* 1,906: *Frommova dilema* 1,901; *keplerovská elipsa* 7,835: *Keplerova elipsa* 7,341);

c) vyššia pevnosť kolokácie v prospech DA (*wagnerovská postava* 2,971: *Wagnerova postava* 0,963; *wagnerovský operný festival* 2,656: *Wagnerov operný festival* 1,887; *baťovský dvojdomček* 6,540: *Baťov dvojdom* 4,890).

O voľnej zameniteľnosti uvažujeme v prípade identického/synonymného substantíva v determinatívnej syntagme a ekvivalentnej sémantiky syntagiem bez ohľadu na typ adjektíva, napr. *gaussovské* i *Gaussovo rozloženie* ‘rozloženie definované Gaussom’, *frommovská* i *Frommova dilema* ‘dilema vyslovená Frommom’, *keplerovská* i *Keplerova elipsa* ‘elipsa definovaná Keplerom’, *wagnerovský* i *Wagnerov festival* ‘festival venovaný Wagnerovi’. Hodnoty logDice ukazujú, že ekvivalentné spojenia sa komunikačne realizujú s rôznou alebo vyváženou mierou pevnosti kolokácie. Natíska sa otázka, či možno uvažovať o redundantnej ekvivalencii DA a IVA v tom zmysle, ako o nej uvažuje F. Rainer [2013, s. 27]: „[P]rirodzené jazyky, ako je známe, sotvakedy vykazujú takéto jedno-

duché korešpondencie a bližšia analýza atributívnych konštrukcií ukazuje, že si zaslúžia hodnotenie, podľa ktorého uprednostňujú to, čo sa javí ako nie nevyhnutná zložitosť.“

Na druhej strane to však neznamená, že „nie nevyhnutná zložitosť“ je v slovenčine prítomná vo všetkých kontextoch varíovania DA a IVA. Funkčná diferenciácia dvoch typov adjektív výrazne vystúpi do popredia, ak sú oba typy adjektív použité v jednej výpovedi, v jednom odseku, t. j. na malej ploche textu. Vo výpovedi (3) sa diferenciácia adjektív využíva na rozlíšenie významu posesívnosť a podobnosť: *Holmesova obývačka* je v kontexte ‘miestnosť, kde Holmes žil’, avšak *holmesovský klobúk* ‘nepatrí Holmesovi, len sa naň podobá’ (analogicky *watsonovský klobúk* ‘podobný tomu, aký nosieval Watson’).

(3) [...] v pohodlí Holmesovej obývačky sa môžete usadiť do kresiel a nasadiť si holmesovský alebo watsonovský klobúk.

V úryvku (4) sa uvažuje o tom, či je autorom prác výlučne Einstein alebo na autorstve participovala aj Einsteinova manželka Mileva Marićová. Exemplifikácia je založená na protiklade medzi plurálnosťou subjektu (*Einsteinovská domácnosť* ‘domácnosť manželov Einsteinovcov’; 4a) a singulárnosťou subjektu (*Einsteinova vedecká práca* ‘práca, ktorej pôvodcom je iba Einstein’; 4b).

(4a) [...] opísal jej (= manželkinu) úlohu pri diskusióch skupinky priateľov o fyzike a filozofii v einsteinovskej domácnosti.

(4b) [...] otázka, či sa Marićová podieľala na Einsteinovej vedeckej práci.

Uvedené pohľady na vzťah DA a IVA otvárajú otázku ich vzájomnej konkurencie i koexistencie. Poznanie dynamiky tohto vzťahu na báze publicistických textov je prínosom pre poznanie fungovania adjektív v slovenčine, ale aj východiskom pre adekvátny preklad.

Analýza doterajších výskumov. Najkomplexnejší pohľad na adjektíva v slovenskej jazykovede poskytla M. Nábělková. Za kľúčovú vlastnosť individuálnych vzťahových adjektív pokladá to, že „pomenúvajú príznak vyplývajúci zo vzťahu k jednotlivcovi, k ľudskému alebo zvieraciemu individuu“ [1993, s. 27]. V zhode s citovanou autorkou aj v tejto štúdiu preferujeme termín individuálne vzťahové adjektíva (IVA) pred tradične používaným termínom posesívne adjektíva. Jednak preto, že korešponduje so základnou funkčnou charakteristikou vyjadriť vzťah k individuu, ale aj preto, že posesívnosť je len jedna z možných významových konkretizácií adjektív tohto typu.

V Morfológii slovenského jazyka [Ružička a kol. 1966, s. 219] sa transformácia vzťahového významu IVA na význam akostného adjektíva pozoruje len v idiomatikých spojeniach s propriom, napr. *Jóbova zvesť* zlá. V protiklade s týmto starším názorom M. Nábělková [1993, s. 29] pripúšťa, že IVA okrajovo môžu pomenúvať i vzťah podobnosti a význam typickej vlastnosti, napr. (*To už bola [pravá] Benkova krajina; Spoznávam [typický] Matuškov rukopis*). Sémantiku podobnosti a typickosti sme pozorovali ako dominantnú v DA so sufixom *-ovský* (Kesselová 2025,

v tlači), v príklade (2a) tejto štúdie sémantiku podobnosti reprezentuje aj IVA. Z hľadiska témy štúdie je dôležité uviesť rozdiel medzi konkurenčnými adjektívami utvorenými od apelatív a od proprií. M. Nábělková [1993, s. 29] tento vzťah precizuje takto: Deapelatívne IVA sú jediným možným spôsobom adjektívneho vyjadrenia individuálnych významov, porov. *mamin pohľad* ‘pohľad typickú pre mamu’ a *materinský pohľad*, kde sa význam posúva ku kvalifikačnému významu „druhej“ kvality, t. j. ‘pohľad, aký mávajú matky vo všeobecnosti, vyznačujúci sa láskavosťou, nehou, vľúdnosťou, pochopením’. Depropriálne adjektíva so sufixom *-ský/-ovský*, naopak, podľa autorky nestrácajú súvzťažnosť s konkrétnym jednotlivcom pomenovaným propriom, len zvyrazňujú väčšiu autonómnosť, abstraktnosť, „prenosnosť“ príznaku. Vzniká otázka, či je potrebné skúmať kolokačné paradigmy adjektív, keď jestvuje *Slovník kolokácií prídavných mien v slovenčine* [Majchráková et al. 2017, 344 s.]. Slovník podáva kolokačné profily 500 najfrekventovanejších prídavných mien vybraných zo Slovenského národného korpusu, avšak medzi nimi nie je ani jedno deantroponymické adjektívum.

Priamou inšpiráciou nášho výskumu je štúdia F. Rainera [2013, s. 12–40]. Autor uvádza, že v západoeurópskych jazykoch sa väčšina vzťahových adjektív dostala do jazyka ako výpožička z latinčiny, a to vo všetkých jej fázach, od klasickej latinčiny až po novolatinčinu renesancie a neskorších storočí. V dôsledku toho si mnohé relačné adjektíva zachovali „príchut’ učenosti“, ktorá spôsobuje nevhodnosť v istých kontextoch výpovede. Z toho plynú ich štýlové a kolokačné obmedzenia. F. Rainer [2013, s. 29] uvádza, že v španielčine deantroponymické adjektíva derivované od mien slávnych ľudí nemôžu mať v kolokačnej paradigme akékoľvek substantívum. Spájaťnosť adjektíva je limitovaná sémantikou substantíva a je možná len vtedy, ak súvisí so zdrojom slávy osoby, ktorej meno je motivantom adjektíva. Napríklad v kolokačnej paradigme španielskeho adjektíva *mozartiano* stúpa frekvencia tých substantív, ktorých sémantika má súvislosť s hudbou W. A. Mozarta. Vzťahové adjektívum *mozartiano* je nekompatibilné so substantívami ako *otec*, *pes*, *smrť*, zvyšuje sa frekvencia substantív ako *interpret* a najvyššiu frekvenciu má substantívum *hudba*: *padre* ‘otec’ 0, *perro* ‘pes’ 0, *muerte* ‘smrť’ 0, *biografía* ‘životopis’ 56, *intérprete* ‘interpret’ 113, *año* ‘rok’ 556, *festival* ‘festival’ 2 460, *música* ‘hudba’ 21 800.

Individuálne vzťahové adjektíva slovenčina zdedila z praslovančiny [Krajčovič 1981, s. 134–138]. Avšak vzťahové adjektíva sú produktom neskoršej fázy vývinu, vypovedajú o skonvencionalizovaných interpretáciách siete vzťahov jazykovo-kultúrnej society, majú abstraktnejší charakter. Pri vzťahových adjektívach v slovenčine sa tiež uvažuje o cudzích vplyvoch: o vplyve latinčiny, najmä v administratívno-právnej terminológii (*prisažený* ‘vzťahujúci sa na prisahu podľa latinského *iuratus*’; *prisediaci* ‘človek, ktorý je z dôvodu svojej funkcie prítomný, prisedá, zasadá na nejakom zasadnutí’ podľa lat. *assessor*; o vplyve češtiny pri adjektívach na *-itý*, *-teľný* (*ur-*

čítý, viditeľný), maďarčiny (*hradská cesta* ‘štátna cesta’ podľa maď. *orsacka*), nemčiny (*kožušnícky*, podľa *kušníersky* ‘vzťahujúci sa na kušníera’) [Pauliny 1983, s. 133–135]. M. Nábělková [1993, s. 34] upozorňuje na osobitnú skupinu vzťahových adjektív grécko-latinského pôvodu, ktoré sú prevzaté bez odvodzovacieho základového slova, preto sa v slovenčine javia ako nemotivované (*solárny, cereálny, urbánny, behaviorálny*), avšak morfológicky sú segmentovateľné. Vzniká otázka, ako sa uvedený rozdiel v pôvode a povahe individuálnych a deantroponymických vzťahových adjektív reflektuje do špecifik kolokačných paradigiem adjektív v súčasnosti.

Cieľ výskumu. Cieľom výskumu je opísať a vysvetliť konkurenčné a komplementárne fungovanie individuálnych vzťahových adjektív a deantroponymických vzťahových adjektív so sufixom *-ovský* z hľadiska substantívnych kolokačných paradigiem. Keďže deantroponymické vzťahové adjektíva so sufixom *-ovský* vznikajú od proprií, ktoré pomenúvajú známe/slávne osobnosti, ktorých mená fungujú ako kultúrne kódy domácej a svetovej kultúry, vzniká „reinerovská“ otázka: platí aj slovenčine, že v kolokačnej paradigme deantroponymických adjektív na *-ovský* stúpa frekvencia tých substantív, ktorých sémantika má súvislosť so zdrojom slávy osoby, ktorej meno je motivantom adjektíva?

Metódy a metodika výskumu. Výskumným materiálom je subkorpus publicistických (informatívnych) textov prim-10.0-public-inf s rozsahom takmer 932 miliónov slov. Adjektívnych lemm zakončených na *-ovský* je 9 834. Spomedzi nich sme manuálne vyseletovali výskumnú vzorku deantroponymických adjektívnych lemm na *-ovský* s počtom 1 866. Adjektíva na *-ovský* doložené v subkorpuse prim-10.0-public-inf majú aj iné než antroponymické motivanty: a) logonymá (*nerenaultovský* *vzhľad prvej generácie Espace*); b) toponymá (*ženy, ktoré stelesňovali yorkovské a lancasterovské panovníčky*); c) pomenovania zvierat (*Dali nakrútiť úplne antigarfieldovského Garfielda*); d) názvy tvorivých zoskupení (*sústrediť sa na typické alicechainovské sprievodné vokály*. ‘Alice in Chains je americká hudobná skupina’); e) iné názvy objektov vytvorených človekom (*Dali sa fotiť aj nedisneylandovské fotografie? nedisneylandovské ‘realistické, nie prikrášené, rozprávkové’*).

Predchádzajúci výskum ukázal, že deantroponymické adjektíva na *-ovský* sú najčastejšie reprezentantmi týchto oblastí: politika, literatúra, hudba, film a divadlo, veda a vynálezy [Kesselová 2025, v tlači]. Z každej oblasti vyberieme jedno deantroponymické adjektívum na *-ovský* a k nemu príslušné individuálne vzťahové adjektívum. Metódou piatich prípadových štúdií preskúmame špecifiká a komplementaritu kolokačných paradigiem substantív vybraných adjektív.

Interpretácia jazykových dát

Prípadová štúdia politika: trumpovský – Trumpov

Individuálne vzťahové adjektívum *Trumpov* je v korpuse publicistických textov 55-násobne frekvencovanejšie než vzťahové adjektívum *trumpovský*. V kolokačnej paradigme adjektíva *Trumpov* (tab. 1, časť 1)

sú zastúpené substantíva referujúce na osobnú sociálnu a hmotnú sféru (*zať, syn, rezidencia*), výsledky kognitívnej a komunikačnej aktivity (*rozhodnutie, výrok, slová, vyhlásenie, tweet*) a hlavne na objekt záujmu a zdroj známosti osoby, ktorej meno je motivantom adjektíva (*politika, administratíva, kampaň, vláda, tím, víťazstvo, poradca*).

	substantívum v kolokačnej paradigme	frekvencia súvýskytov s adjektívom	
		trumpovský	Trumpov
1	administratíva	1	420
	kampaň	0	200
	vláda	0	193
	poradca	0	157
	rozhodnutie	0	125
	politika	0	91
	tím	0	88
	víťazstvo	0	80
	výrok	0	69
	slová	0	67
	vyhlásenie	0	66
	zať	0	38
	syn	0	30
	rezidencia	0	1
2	Amerika	8	40
	dovolenka	2	1
	štýl	1	5
	kandidát	1	4
	rok	1	2
	poriadok	1	1
	videnie	1	1
3	jazyk	2	0
	destabilizácia	2	0
	cirkus	1	0
	strih	1	0
	šiltovka	1	0

Tab. 1 Frekvencia súvýskytov substantív s adjektívami *trumpovský* a *Trumpov*

Inými slovami, o politike a správe vecí verejných sa v publicistickom texte referuje tak ako o individuálnych vzťahoch k veciam a ľuďom. Najvýraznejším dokladom je súvýskyt adjektíva *Trumpov* so substantívom *administratíva*. Spojenie s individuálnymi vzťahovými adjektívami sa v slovenčine preferenčne realizuje aj v iných adjektívach než *Trumpov* (*Bushova, Obamova, Clintonova, Reaganova, Nixonova, Erdoganova + administratíva*), a to aj navzdory tomu, že význam substantíva *administratíva* možno interpretovať nielen ako ‘správa štátu, ale aj výkonné orgány a pracovníci v správnom aparáte’, teda s plurálnosťou subjektu. Ako ukázal výskum M. Nábělkovej [1993, s. 106] pri vzťahových adjektívach derivovaných z apelatív sa významová diferenciácia singulárnosť/plurálnosť prejavuje aj v diferencovaných sufixoch: „[A]djektívne vyjadrenie singulárneho subjektu (*rie-*

šenie žiaka – žiakovo riešenie) má pri plurálnosti subjektu pendant v adjektíve na -ský (riešenia žiakov – žiacke riešenia).“ Výskum deantroponymických adjektív dokumentuje paralelu vo fungovaní protikladu singularnosť/plurálnosť subjektu aj v depropriálnych adjektívach [Kesselová 2025, v tlači]. Avšak v publicistickom štýle pri adjektívach motivovaných menami osôb zo sféry politiky ako pendant individuálneho vzťahového adjektíva funguje vzťahové adjektívum motivované toponymom, napr. *americká, britská, egyptská, moskovská, belehradská + administratíva*. Deantroponymické adjektíva na -ovský sú v tejto funkcii ojedinelé. Spojenie *trumpovská administratíva* registrujeme v subkorpuse prim-10.0-public-inf ako hapax legomenon, a to len v kontexte explicitne uvedenej plurálnosti (*charakteristiky ďalších členov trumpovskej administratívy*). Ak sa v súvislosti so substantívom *administratíva* uplatní adjektívum na -ovský, býva signálom špeciálnych významov, napr. časového medzníka (*postsaddámovská administratíva*) alebo bilaterálnych vzťahov (*bushovsko-cheyneyovská administratíva*).

Deantroponymické adjektíva na -ovský (tab. 1, časť 3) sú zastúpené minimálne, ale významovo diferencovane. Kontextovo sa význam môže modifikovať v zmysle typickosti ‘charakteristický pre osobu, ktorej meno je meno adjektíva’ (*objavili sa v charakteristických trumpovských šiltovkách*). Ak sa vlastnosti asociované s osobou, ktorej meno je motivantom adjektíva, prenesú na iné osoby, vzniká similačný vzťah (*politici trumpovského strihu na Slovensku, trumpovská nepripravenosť A. Babiša, trumpovské voľby za riekou Moravou, trumpovské zaobchádzanie s ľuďmi u Miloša Zemana*). Similačný vzťah môže byť základom pre vznik lexikalizovaných významov, pri ktorých sa vzťahovosť utlmuje a do popredia vystupuje kvalifikačný význam (*trumpovský múr ‘vysoký’, trumpovská tlačová konferencia ‘bizarná, prekvapivá, groteskná’, trumpovský jazyk ‘jednoduchý, populistický’, trumpovská hurádiplomacia ‘bláznivá, nepredvídateľná’*). Napokon možno uvažovať o sémantike kvantitatívnosti (*trumpovské krídlo, trumpovská destabilizácia, trumpovský cirkus*), ak sa zvyrazňuje plurálnosť subjektu v zmysle ‘Trump a jeho prívrženci’ (5).

(5) *V prípade ľavice je to sandersovské krídlo, v prípade pravice zas to trumpovské – povedala by som, že zodpovedajú corbynovskému a lepenovskému krídlu európskej pravice.*

Koexistencia oboch typov adjektív (tab. 1, časť 2) znamená, že sa do centra pozornosti vysúva individualita subjektu (*Trumpova Amerika, Trumpove Spojené štáty*) alebo plurálnosť subjektu (*trumpovská Amerika, trumpovské Spojené štáty*), vzťah entity k individuu (*Trumpov + štýl, dovolenka, kandidát, videnie*) alebo vzťah podobnosti (*trumpovský štýl, kandidát*) a typickosti (*trumpovská dovolenka, videnie*).

Prípadová štúdia literatúra: shakespeareovský – Shakespeareov

Individuálne vzťahové adjektívum *Shakespeareov* je preferenčne kompatibilné so substantívami z oblasti dramatického umenia (tabuľka 2, časť 1). Táto oblasť umenia je takým silným zdrojom známosti osoby, že

	substantívum v kolokačnej paradigme	frekvencia spojení s adjektívom	
		shake- spearovský	Shake- spearov
1	hra	25	353
	Hamlet	1	143
	dráma	9	120
	tragédia	28	95
	komédia	6	81
	rodisko	0	11
	sestra	0	8
	život	0	6
	smrť	0	3
	rodný dom	0	2
	rodné mesto	0	2
	portrét	0	2
	manželka	0	2
	priateľ	0	2
	náhrobok	0	1
2	klasika	10	12
	divadlo	13	20
	príbeh	12	27
3	typ	3	0
	rozmer	3	0
	festival	20	0
	herec	28	0
	spoločnosť	29	12
	slávnosť	423	4

Tab. 2 Frekvencia súvislostí substantív s adjektívami *shakespeareovský* a *Shakespeareov*

motivujúce antroponym *Shakespeare* sa stalo kultúrnym kódom. Najvýraznejšia preferencia adjektíva *Shakespeareov* je v spojení so substantívom širokého rozsahu a chudobného obsahu *hra*, s pomenovaniami žánrov *dráma, tragédia, komédia* a s konkrétnymi názvami hier. Druhú skupinu substantív v kolokačnej paradigme adjektíva *Shakespeareov* tvoria pomenovania objektov a ľudí z osobnej sféry (*rodný dom, rodné mesto, priateľ, manželka*) a z existenčnej sféry (*rodisko, náhrobok, život, smrť, portrét* ‘extenzia individua do znakovnej podoby’). Okrajovo sa uvedené substantíva vyskytnú aj v syntagme s adjektívom *shakespeareovský*. Niekedy ide o ekvivalent individuálneho vzťahového adjektíva (*postava Júlie v Shakespeareovej i shakespeareovskej tragédii Rómeo a Júlia*). Druhým dôvodom je oslabenie individuálneho vzťahového príznaku a posun k sémantike podobnosti na iný objekt (*shakespeareovská tragédia má mnoho spoločného s ľudovou rozprávkou*) alebo k sémantike podobnosti založenej na tvorivom prepracovaní originálu (*adaptácia shakespeareovskej tragédie, zaktualizoval shakespeareovskú tragédiu*).

Na opačnom póle sú substantíva primárne kompatibilné s adjektívom na -ovský so špecifickými funkciami (tabuľka 2, časť 3). Adjektívum *shakespeareovský* možno interpretovať ako kondenzát implicitnej objektovej syntagmy (*shakespeareovský festival* ‘festival venovaný Shakespeareovi’). Objektová syntag-

ma poskytuje interpretačný rámec a v súvislosti so substantívom sa adjektívom špecifikuje na základe kontextu, ale aj encyklopedických poznatkov adresáta (*Letné shakespearovské slávnosti* 'festival venovaný Shakespearovým hrám', *Kráľovská shakespearovská spoločnosť* 'britská divadelná spoločnosť, ktorá sa venuje hrám Shakespeara a jeho súčasníkov'). M. Nábeľková [1993, s. 112] uvádza, že objektový význam vzťahových adjektív derivovaných z apelatívnych názvov osôb síce jestvuje, ale v slovenčine nie je celkom bežný. Objektový význam vzťahových adjektív derivovaných z propriálnych názvov osôb v publicistickom texte nie je zriedkavý, ak je motivantom meno známej osoby, najmä zo sféry umenia a vedy. Vzťahové adjektíva na -ovský nadobúdajú dedikačný význam s parafrázou 'venovaný osobe na jej počesť', na znak úcty' (*Andersenovské predpoludnie* 'venované Andersenovi/na počesť Andersena', *Palárikovské dni*, *Wagnerovské noci*, *Mozartovský rok*, *Purkyňovské dni*, *darwinovská konferencia*, *kafkovská konferencia*, *hrabalovský festival*, *kollárovský zborník*, *hviezdoslavovská bibliofília*, *šafárikovská antológia*, *warholovské múzeum*, *hrabalovská piváreň*).

Okrem dedikačného významu adjektíva na -ovský slúžia na vyjadrenie: a) podobnosti (*hollywoodské filmy vykresľujú Indiánov ako hrdinov shakespearovského typu*); b) opakovosti a mnohosti (*shakespearovský herec 'hral vo viacerých Shakespearových hrách', shakespearovský prekladateľ, shakespearovský výskum*); c) typickosti (*klasický shakespearovský milostný príbeh, pravá shakespearovská atmosféra, vskutku shakespearovská dráma, priam shakespearovská postava*). Adjektíva na -ovský môžu sekundárne nadobudnúť kvalifikačné významy. Signálom významového posunu je partikula vysokej miery vlastnosti až (*tragédia až shakespearovských rozmerov*).

Koexistencia individuálneho vzťahového adjektíva je v uvedených prípadoch doložená zriedkavo, a to v dedikačnom význame (*Shakespearovské slávnosti* 423 výskytov – *Shakespearove slávnosti* 4 výskyt) a vo význame typickosti (*klasický Shakespearov* so 14 výskytmi oproti variabilnejším spôsobom vyjadrenia typickosti adjektívom *shakespearovský*).

Prechodné pásmo (tabuľka 2, časť 2) tvoria substantíva, pri ktorých jestvujú doklady varíovania oboch typov adjektív v syntagmách s identickými substantívami. Výpoveď (6a) dokumentuje, že individuálne vzťahové adjektívum vysúva do popredia príznak vyplývajúci zo vzťahu k autorstvu jednotlivca, výpoveď (6b) s adjektívom *shakespearovský* zvyrazňuje podobnosť založenú na adaptácii originálu:

(6a) *Muzikál West Side Story je inšpirovaný Shakespearovým príbehom.*

(6b) *Muzikál West Side Story je modernou verziou shakespearovského príbehu.*

Diferencované významy dvoch typov adjektív sa zvyrazňujú v rámci jednej výpovede (7). V oblasti umenia diferencujú význam podobnosti a originálu:

(7) *Otvoria shakespearovské divadlo The Globe [...], ktoré ako repliku slávneho Shakespearovho divadla postavili na rovnakých miestach, kde stála pôvodná stavba.*

Prípadová štúdia hudba: mozartovský – Mozartov

	substantívum v kolokačnej paradigme	frekvencia spojení s adjektívom	
		mozartovský	Mozartov
1	opera	0	398
	hudba	5	160
	rodné mesto	0	95
	rodný dom	0	75
	smrť	0	37
	život	0	26
	Rekviem	0	26
	ária	2	23
	symfónia	0	18
	portrét	0	2
	výročie narodenia	0	2
2	sloh	4	0
	kreácia	4	0
	špecialista/-ka	4	0
	program	5	0
	tenorista	8	0
	interpretácia	9	0
	spevák/-ka	10	0
	interpret/-ka	10	0
	typ	14	0
	repertoár	16	0
	štýl/štýlovosť	17	2

Tab. 3 Frekvencia súvislostí substantív s adjektívami *mozartovský* a *Mozartov*

Individuálne vzťahové adjektívum *Mozartov* tvorí atributívnu syntagmu preferenčne so substantívami z dvoch sémantických oblastí. Prvou je zdroj slávy osoby, ktorej meno je motivantom adjektíva (všeobecné substantívum *hudba*, názvy hudobných žánrov *opera*, *ária*, *symfónia* a jedinečných hudobných diel *Rekviem*). V prípade pomenovania konkrétneho hudobného diela možno hovoriť o ustálenosti spojenia s individuálnym vzťahovým adjektívom (*Mozartovo*, ale aj *Dvořákov*, *Verdiho*, *Bellovo*, *Brahmsovo*, *Tabucchiho* + *Rekviem*). Individuálny výsledok kreativity jednotlivca je výrazne kongruentný s individuálnym vzťahovým adjektívom. Súvislosti s adjektívom *mozartovský* sú v tejto sémantickej skupine vzácne až nulové (tabuľka 3, časť 1). V takom prípade dochádza k posunu významu smerom k typickosti (*To, čo je typické pre mozartovskú hudbu, je jej priehľadnosť*.) alebo plurálnosti (*mozartovská hudba* 'hudba Mozarta a jeho nasledovníkov', *mozartovské árie*). Druhou oblasťou, s ktorou je typicky kongruentné individuálne vzťahové adjektívum, je personálna a existenčná sféra osoby (*rodné mesto*, *rodný dom*, *život*, *smrť*, *výročie narodenia*, *portrét*). Na súvislosti s adjektívom *mozartovský* v tejto sémantickej skupine doklady neregistrujeme.

Naopak, pre adjektívum *mozartovský* (tabuľka 3, časť 2) sú v slovenčine najtypickejšie spojenia

s pomenovaniami interpretov (*špecialista/špecialistka, tenorista, sopranistka, spevák/speváčka, interpret/interpretká*), s abstraktami (*sloh, štýl/štýlovosť, kreácia, interpretácia, typ, charakter, lyrika, koloratúra, poetika, nadľahčenosť, ľahkosť, prostota, jas, elegancia, ohňostroj*) a so substantívami so sémou mnohosti alebo opakovanosti (*repertoár, rok, program, tradícia*). Súvýskyt s adjektívom *Mozartov* je výnimočný, zväčša nulový. Analýza kolokačných paradigiem substantív v dvojici *mozartovský – Mozartov* ukázala na pomerne ostré rozhraničenie a komplementárnu distribúciu substantív.

Prípadová štúdia veda: darvinovský – Darwinov

Individuálne vzťahové adjektívum *Darwinov* sa uplatňuje ako súčasť ustáleného spojenia *Darwinova cena*, kondenzovanej atributívnej konštrukcie v zmysle cena pomenovaná podľa osoby, ktorej meno je motivantom adjektíva. Cena je pomenovaná po zakladateľovi evolučnej biológie a je ocenením ironizujúcim ľudí, ktorí si sami spôsobili smrť spôsobom svedčiacim o nedostatku ich intelektu, zdravého rozumu a súdnosti. Posmešne sa konštatuje, že vlastnou smrťou prispeli k zlepšeniu ľudského genofondu tým, že z neho odstránili nositeľa ľudskej hlúposti. Keďže príbeh ľudí s Darwinovou cenou sa vymykajú z bežného rámca uvažovania svojou kurióznosťou a podivuhodnosťou, priťahujú pozornosť čitateľov, a tak sa stávajú vďačným námetom pre beletristické žánre publicistického štýlu, články, prípadne analytické žánre. Ďalšie typické substantíva v kolokačnej paradigme adjektíva *Darwinov* súvisia so zdrojom známosti osoby (*teória, dielo, myšlienka, kniha, učenie, objav, práca, hypotéza, názvy*

díel), s personálnou sférou zahŕňajúcou osobné veci (*dom*), sociálne vzťahy (*bratranec, manželka, pravnuke, buldog¹, rotvajler²*) a osobnostné charakteristiky (*perfekcionizmus, úžas, autorita, svedomie, pochybnosť*), ako aj s existenčnou sférou (*život, narodenie*). Vzťahové adjektívum *darwinovský* (tabuľka 4, časť 3) priťahuje substantíva, ktoré dovoľujú interpretáciu 'priamo vychádzajúci z Darwinovho chápania' (*darwinovské indivíduá, darvinovská duša, darvinovský boj*) alebo 'podobný Darwinovmu chápaniu'. Similačná sémantika „uvoľňuje“ sémantiku adjektíva, umožňuje jeho metaforické použitie a transmisiiu do iných sfér, než je evolučná biológia. Adjektívum na *-ovský* funguje na princípe kognitívnej metonymie a metafory [Kövecses, Radden 1998, s. 42; Lakoff, Johnson 1980, s. 20–25]. Napríklad k *darwinovskému výberu* sa pripodobňuje selekcia kvalitných literárnych diel v záplave balastu, súperenie starých a nových médií alebo výber pracovníkov na univerzitách (8):

(8) *Štandardnou metódou používanou na Západe je darvinovský výber najschopnejších jedincov.*

Abstraktá ako *princíp, evolúcia, teória* sú kompatibilné s oboma typmi adjektív (tabuľka 4, časť 2). Individuálne vzťahové adjektívum *Darwinov* vysúva do popredia autorskú individualitu, napr. vo výpovedi *Darwinova evolúcia vyvoláva kontroverzie medzi vedcami aj v 21. storočí* sa zvyrazňuje Darwinovo autorstvo evolučnej teórie. Vzťahové adjektíva na *-ovský* upopredzujú zreteľovú a kvantitatívnu interpretáciu, napr. výpoveď *Tieto školy však úplne odmietajú darvinovskú evolúciu*, umožňuje zreteľové čítanie 'evolúcia chápaná z perspektívy Darwina', ale aj akcentáciu plurálnosti 'teória Darwina a darvinistov'. Do popredia sa dostávajú charakteristické črty uvažovania z istého hľadiska oproti iným prístupom. Adjektívom na *-ovský* sa zvyrazňuje, že pomenovaný jav je jedným typom z viacerých možných interpretácií, a preto možno uvažovať aj o sémantike druhovosti a klasifikačnej sémantike syntagmy.

Prípadová štúdia film: tarantinovský – Tarantinov

Typické substantíva v kolokačnej paradigme individuálneho vzťahového adjektíva *Tarantinov* tvoria dva sémantické okruhy (tabuľka 5, časť 1). Prevažujú substantíva pomenúvajúce istý aspekt filmovej tvorby, ktorá je prameňom známosti a slávy osoby, ktorej meno je motivantom adjektíva. Dominantne je zastúpené najvšeobecnejšie substantívum *film* a jeho synonymá (*tvorba, novinka, snímka, počín, dielo, príspevok, scenár*, názvy jedinečných filmových diel), ich aktérov (*hrdina, postava*), žánrov (*western*) a slávy (*hviezda*). Druhým sémantickým okruhom je personálna sféra orientovaná na individuálne charakteristiky (*meno, slová, slovník, schopnosti, nadhľad*) a sociálne vzťahy (*otec, mentor, kamarát*). Na rozdiel od mien nežijúcich osôb v kolokačnej paradigme adjektíva *Tarantinov* nenachádzame substantíva z existenčnej sféry. Na druhej strane sa adjektívum *tarantinovský* (tabuľka 5, časť 3) špecifikuje na vyjadrenie typických a príznačných črt umenia, ktorému sa osoba s menom v základe adjektíva

	substantívum v kolokačnej paradigme	frekvencia súvýskytov s adjektívom	
		darvinovský	Darwinov
1	cena	0	436
	dielo	0	14
	život	0	8
	myšlienka	0	8
	kniha	0	8
	narodenie	0	7
	učenie	0	6
	objav	0	4
	dom	0	4
	bratranec	0	3
	Pôvod druhov	0	3
	práca	0	3
	hypotéza	0	3
2	princíp	2	2
	evolúcia	12	10
	teória	14	197
3	výber	8	3
	boj	7	0
	duša	5	0
	indivíduá	4	0
	rok	1	0

Tab. 4 Frekvencia súvýskytov substantív s adjektívami *darwinovský* a *Darwinov*

¹ pomenovanie Darwinovho prívŕzenca T. H. Huxleyho

² pomenovanie popularizátora Darwinovho evolucionizmu R. Dawkinsa

	substantívum v kolokačnej paradigme	frekvencia súvýskytov s adjektívom	
		taranti- novský	Taranti- nov
1	film	3	87
	Pulp Fiction	0	21
	Nehanebný bastard	0	12
	hrdina	0	5
	postava	0	3
	novinka	0	3
	snímka	0	3
	western	0	3
	slová	0	2
	kamarát	0	2
	mentor	0	2
	tvorba	0	2
	otec	0	1
2	rozprávanie	1	1
	dialóg	2	1
3	typ	1	0
	poetika	2	0
	cynizmus	3	0
	štýl	10	1

Tab. 5 Frekvencia súvýskytov substantív s adjektívami *tarantinovský* a *Tarantinov*

venuje (*tarantinovský* + *poetika*, *cynizmus*, *čierny humor*, *štýl*, *gitara*, *drsnosť*, *násilie*, *sebaštylizácia*, *scéna*, *song*, *soundtrack*). Význam typickosti býva vyjadrený explicitne (*typický tarantinovský režijný rukopis*, *špecificky tarantinovské trademarks*, *obvyklý tarantinovský krvavý kúpeľ*) alebo je výsledkom inferencie. O význam typickosti ide v prípade, ak sa príznačná vlastnosť vzťahuje k osobe, ktorej meno je motivantom adjektíva, napr. *tarantinovská poetika* 'poetika v tvorbe samotného Tarantina'. Deantroponymické adjektívum na *-ovský* môže slúžiť aj na vyjadrenie vzťahu podobnosti. O význam podobnosti ide v prípade, ak sa príznačná vlastnosť vzťahuje na dielo inej osoby než je tá, ktorej meno je motivantom adjektíva. Aj podobnosť môže byť vyjadrená implicitne (*Mladý argentínsky režisér má v sebe niečo tarantinovské.*) alebo explicitne porovnávacím relatívom *ako* (*krutosti ako z tarantinovského filmu*). Vzťahové adjektíva na *-ovský* so sémantikou podobnosti sa bohato využívajú v žánri recenzie, keď sa nové a neznáme dielo predstavuje v porovnaní s inými dobre známymi dielami. Napríklad prvé uvedenie filmu *Old Boy* juhokórejskej kinematografie bolo sprevádzané viacnásobnými odkazmi na podobnosti s dielami, o ktorých sa v kultúre adresátov textu, filmových fanúšikov, predpokladá ich známosť (*vplyvy fincherovskej estetiky škaredosti*, *jeunetovská audiovizuálna hravosť*, *tarantinovské chronologické finesy*). Miera podobnosti sa explicitne hodnotí na škále adverbiami miery a partikulami (*trochu*, *takmer*, *naozaj*, *priam* + *tarantinovský štýl*) až

po najvyššiu miery podobnosti s konštrukciou *tarantinovskej* než *Tarantino* (9).

(9) Kultový klubistický režisér Quentin Tarantino povedal, že „ten film (= Old Boy) je tarantinovskej než čokoľvek, čo som nakrútil ja sám”.

Záver. Individuálne vzťahové adjektíva sú staršie, zdedené z praslovančiny. Ich sémantika je konkrétnejšia a substantíva v kolokačnej paradigme intenzifikujú ich povahu – kódovať vzťah k jedinečnej bytosti. Súčasťou kolokačných paradigiem sú substantíva pomenúvajúce to, čo najvýraznejšie reprezentuje personálnu sféru človeka: jeho vlastná existencia alebo jej extenzia (napr. *portrét*, názov ocenenia odvodený od mena známej osoby), osobnostné charakteristiky človeka, materiálne veci v jeho vlastníctve, príbuzenské a iné medziľudské vzťahy, výsledky myšlienkového a komunikačného aktivity. Typicky sa s individuálnymi vzťahovými adjektívami spájajú pomenovania výsledkov kreativity jednotlivca. Aktivity a sféry pôsobenia osoby, ktoré sú zdrojom známosti osoby, sú v slovenčine výrazne kongruentné s individuálnymi vzťahovými adjektívami. Substantíva z oblasti zdroja slávy v kolokačných paradigmách adjektív derivovaných z mien reprezentantov rôznych oblastí vykazujú zhodné sémantické črty. Sú medzi nimi substantíva so širokým rozsahom a chudobným obsahom pomenúvajúce oblasť záujmu (napr. *politika*, *film*, *hudba*, *divadlo*, *dielo*, *kniha*), v prípade umenia pomenovania žánrov až konkrétnych diel, v prípade vedy a politiky rôzne aspekty kognitívnej alebo politickej aktivity (*myšlienky*, *učenie*, *hypotéza* – *administratíva*, *kampaň*, *tím*, *víťazstvo*).

Na druhej strane, substantíva v kolokačných paradigmách deantroponymických adjektív na *-ovský* umožňujú prehodnotenie čisto vzťahového významu adjektíva na špecifické významy:

- typickosti 'charakteristický pre osobu, ktorej meno je motivantom adjektíva';
- pôvodcu 'nadväzujúci na osobu, ktorej meno je motivantom adjektíva';
- podobnosti 'podobný na dielo osoby, ktorej meno je motivantom adjektíva';
- plurálnosti, opakovanosti a vnútornej štruktúrovanosti;
- lexikalizované významy, pri ktorých sa vzťahovosť utlmuje a do popredia vystupuje kvalifikačný význam;
- dedikácie v kondenzovaných objektových konštrukciách s parafrázou 'venovaný osobe na jej počesť, na znak úcty'.

V porovnaní s tvrdením F. Reinera [2013, s. 12–40], ktorý na španielskych adjektívach uvádza, že typicky sa v kolokačných paradigmách deantroponymických adjektív od mien slávnych ľudí vyskytujú substantíva z oblasti zdroj slávy, v slovenčine sú s týmto typom substantív kongruentné individuálne vzťahové adjektíva. Kolokačné paradigmy adjektív sú kultúrne podmienené, výskum ich spätosti so substantívami prináša poznanie slovenčiny, ale aj východisko pre prekladateľskú prax.

Literatúra

1. Kesselová J. Deanthroponymic adjectives with the suffix -ovský in the context of cognitive linguistics. *Slovenská reč*. 2025. № 2. (v tlači)
2. Kövecses Z., Radden G. Metonymy: developing a cognitive linguistic view. *Cognitive linguistics*. 1998. № 9. pp. 37–78.
3. Krajčovič R. Pôvod a vývin slovenského jazyka. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1981. 240 s.
4. Lakoff G., Johnson, M. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press, 2003. 256 pp.
5. Majchráková D., Chlpíková K., Bobeková, K. *Slovník kolokací přídavných mien v slovenčine*. Bratislava: VEDA, 2017. 344 s.
6. Nábělková M. Vztahové adjektiva v slovenčine: funkčno-sémantická analýza desubstantívnych derivátov. Bratislava: Veda, 1993. 204 s.
7. Nábělková M. Šaldovský, kollárovský, jánošíkovský (o jednom type kultúrnej viazanej lexiky). In: Zelenka, M., Pospíšil, I. (eds.): *Slovakistika v české slavistice*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. S. 43–58.
8. Pauliny E. *Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983. 250 s.
9. Rainer F. Can relational adjectives really express any relation? An onomasiological perspective. *Skase. Journal of theoretical linguistics*. 2013. № 10. pp. 12–40.
10. Ružička J. (ved. red.). *Morfológia slovenského jazyka*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966. 896 s.
11. Šimková M., Gajdošová K. *Slovenský národný korpus. Používanie, príklady, postupy*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Vydavateľstvo Mikula, 2020. 336 s.

Elektronické zdroje

12. Slovenský národný korpus – prim-10.0-public-inf. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2022. Dostupný z WWW: <https://korpus.sk>.
13. Frekvenčné zoznamy lem, tvarov slov a slovných druhov z verejne prístupných korpusov SNK. Dostupný z WWW: <https://korpus.sk/frekvencne-zoznamy/>

References

1. Kesselová J. (2025) Deanthroponymic adjectives with the suffix -ovský in the context of cognitive linguistics. *Slovenská reč*, № 2 (in press) [in English].
2. Kövecses Z., Radden G. (1998) Metonymy: developing a cognitive linguistic view. *Cognitive linguistics*, № 9. pp. 37–78 [in English].
3. Krajčovič R. (1981) Pôvod a vývin slovenského jazyka [The origin and development of the Slovak language]. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 240 s. [in Slovak].
4. Lakoff G., Johnson M. (2003) *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press, 256 pp. [in English].
5. Majchráková D., Chlpíková K., Bobeková K. (2017) *Slovník kolokací přídavných mien v slovenčine* [Dictionary of Adjective Collocations in Slovak]. Bratislava: VEDA, 344 s.
6. Nábělková M. (1993) Vztahové adjektiva v slovenčine: funkčno-sémantická analýza desubstantívnych derivátov [Relational adjectives in Slovak. Functional-semantic analysis of denominal derivatives]. Bratislava: Veda, 204 pp. [in Slovak].
7. Nábělková M. (1999) Šaldovský, kollárovský, jánošíkovský (o jednom type kultúrnej viazanej lexiky) [Šaldovian, Kollárian, Jánošíkian (about one type of culturally bound lexicon)]. In: Zelenka, M., Pospíšil, I. (eds.): *Slovakistika v české slavistice*. Brno: Masarykova univerzita, p. 43–58 [in Slovak].
8. Pauliny E. (1983) *Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť* [The History of Standard Slovak from its Beginnings to the Present.]. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 250 pp. [in Slovak].
9. Rainer F. (2013) Can relational adjectives really express any relation? An onomasiological perspective. *Skase. Journal of theoretical linguistics*, № 10. pp. 12–40 [in English].
10. Ružička J. et al. (1966) *Morfológia slovenského jazyka* [Morphology of the Slovak language]. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 896 pp. [in Slovak].
11. Šimková M., Gajdošová K. (2020) *Slovenský národný korpus. Používanie, príklady, postupy* [Slovak National Corpus. Usage, examples, procedures]. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Vydavateľstvo Mikula, 336 pp. [in Slovak].

Electronic resources

12. Slovenský národný korpus [Slovak National Corpus] – prim-10.0-public-inf. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2022. Dostupný z WWW: <https://korpus.sk>.
13. Frekvenčné zoznamy lem, tvarov slov a slovných druhov z verejne prístupných korpusov SNK. [Frequency lists of lemmas, word forms, and parts of speech from publicly available corpora of the Slovak National Corpus]. Dostupný z WWW: <https://korpus.sk/frekvencne-zoznamy/>

CONCURRENCE AND COMPLEMENTARITY OF TWO TYPES
OF DEANTHROPONYMIC ADJECTIVES IN SLOVAK

Abstract. In Slovak we observe a variation of two types of deanthroponymic adjectives, individual relational adjectives (*Trump's administration*, *Einstein's hair*) and relational adjectives with the suffix *-ovský* (*Trump's administration*, *Einstein's hairstyle*). Variation also exists in co-occurrences with identical nouns, but the strength of the collocates is not identical. The question arises, in what ways are the collocational paradigms of the two types of adjectives specific and in what ways do they complement each other? Is it possible to observe continuity in the present textual "behaviour" of adjectives with an earlier state of development? We are referring to the fact that while individual relational adjectives were taken over by Slovak from Proto-Slavic, relational adjectives are a product of a later stage of language development, they were (also) created under the influence of foreign models in more abstract texts. The study is based on corpus research methods. The research material is a subcorpus of public texts *prim-10.0-public-inf*.

An analysis of collocation paradigms yields the following findings.

a) Substantives in the collocational paradigm of individual relational adjectives intensify their nature - to encode a relation to a unique entity. Substantives naming existence, personal characteristics of a person, material things in possession, kinship and other interpersonal relations, results of thought and communication activity are part of collocational paradigms. Typically, individual relational adjectives are associated with naming the results of an individual's creativity from the sphere of the "source of fame" of the person whose name is the motivator of the adjective.

b) Substantives in the collocational paradigms of deanthroponymic adjectives ending with *-ovský* allow reassessing the purely relational meaning of the adjective to the specific meanings of typicality, originator, similarity, plurality, deductive and qualificatory meaning.

Individual relational adjectives are more concrete, adjectives ending with *-ovský* encode more abstract relations, more demanding on the interpretive activity of the perceiver.

Keywords: deanthroponymic adjective, individual relational adjective, collocation paradigm, collocate strength, Slovak.

КОНКУРЕНЦІЯ ТА КОМПЛЕМЕНТАРНІСТЬ ДВОХ ТИПІВ ВІДАНТРОПОНІМНИХ
ПРИКМЕТНИКІВ У СЛОВАЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. У словацькій мові спостерігається варіація двох типів відантропонічних прикметників: індивідуальних відносних прикметників (*Trumpova administratíva*, *Einsteinove vlasy*, *Tarantinov čierny humor*) та відносних прикметників з суфіксом *-ovský* (*trumpovská administratíva*, *einsteinovský účes*, *tarantinovský čierny humor*). Приклади документують, що варіація існує і в контекстах з ідентичними іменниками, але сила колокатів неоднакова. Виникає запитання: в чому специфіка колокаційних парадигм двох типів прикметників і як вони взаємодоповнюються? Чи можна в сучасній текстовій «поведінці» спостерігати правонаступність зі старішим станом розвитку? Мається на увазі факт, що індивідуальні відносні прикметники (ІВП) словацька мова запозичила з праслов'янської мови, в той час як відносні прикметники є продуктом пізнішої фази розвитку мови (а також й онтогенезу мови). Стаття базується на корпусних методах дослідження. Дослідницьким матеріалом є підкорпус публіцистичних текстів *prim-10.0-public-inf* Словацького національного корпусу. Аналіз колокаційних парадигм дає такі результати:

a) Іменники в колокаційній парадигмі ІВП підсилюють здатність кодувати стосунок до унікальної особи. Частиною колокаційних парадигм ІВП є іменники, що позначають існування, особистісні характеристики людини, матеріальні речі в її власності, родинні та інші міжособистісні стосунки, результати розумової та комунікаційної діяльності. З індивідуальними відносними прикметниками зазвичай поєднуються й позначення результатів креативності особи зі сфери «джерела слави», ім'я якої є твірною основою для прикметника.

б) Іменники в колокаційних парадигмах прикметників на *-ovský* дозволяють переглядати чисто відносне значення прикметника на специфічні значення типовості, похідності, подібності, множинності, присвяти та кваліфікаційного значення. Індивідуальні відносні прикметники є конкретнішими і узгоджуються з іменниками, що підтримують стосунок до індивідуальної особи, в той час як прикметники на *-ovský* кодують більш абстрактні та контекстуально змінювані відносини, що потребують складнішої інтерпретаційної діяльності реципієнта.

Ключові слова: відантропонічний прикметник, індивідуальний відносний прикметник, колокаційна парадигма, міцність колокації, словацька мова.

© Kesselová J., 2025

Jana Kesselová – kandidátka filologických vied, profesorka, lektorka slovenského jazyka a kultúry na Katedre slovenskej filológie Užhorodskej národnej univerzity, Užhorod, Ukrajina; yana.kesselova@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-1316-1578>

Yana Kesselova – Candidate of Philology, Professor, Lecturer of the Slovak Philology Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; yana.kesselova@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-1316-1578>

Яна Кесселова – кандидат філологічних наук, професор, викладач кафедри словацької філології, Ужгородський національний університет, Ужгород, Україна; yana.kesselova@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-1316-1578>